

Снежана Милојевић
КЊИГА О КРАЉУ МИЛУТИНУ
СТУДИЈЕ О СТАРОЈ СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензенти

др Јана Алексић, виши научни сарадник
Института за књижевност и уметност у Београду
др Александра Фостиков, виши научни сарадник
Историјског института у Београду
др Јасмина Ђирић, доцент
Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

Издавање ове књиџе подржао је

Град Нови Сад – Градска управа за културу
[Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове

СНЕЖАНА МИЛОЈЕВИЋ

КЊИГА О КРАЉУ МИЛУТИНУ

ЕУПРОГРЕС
Нови Сад

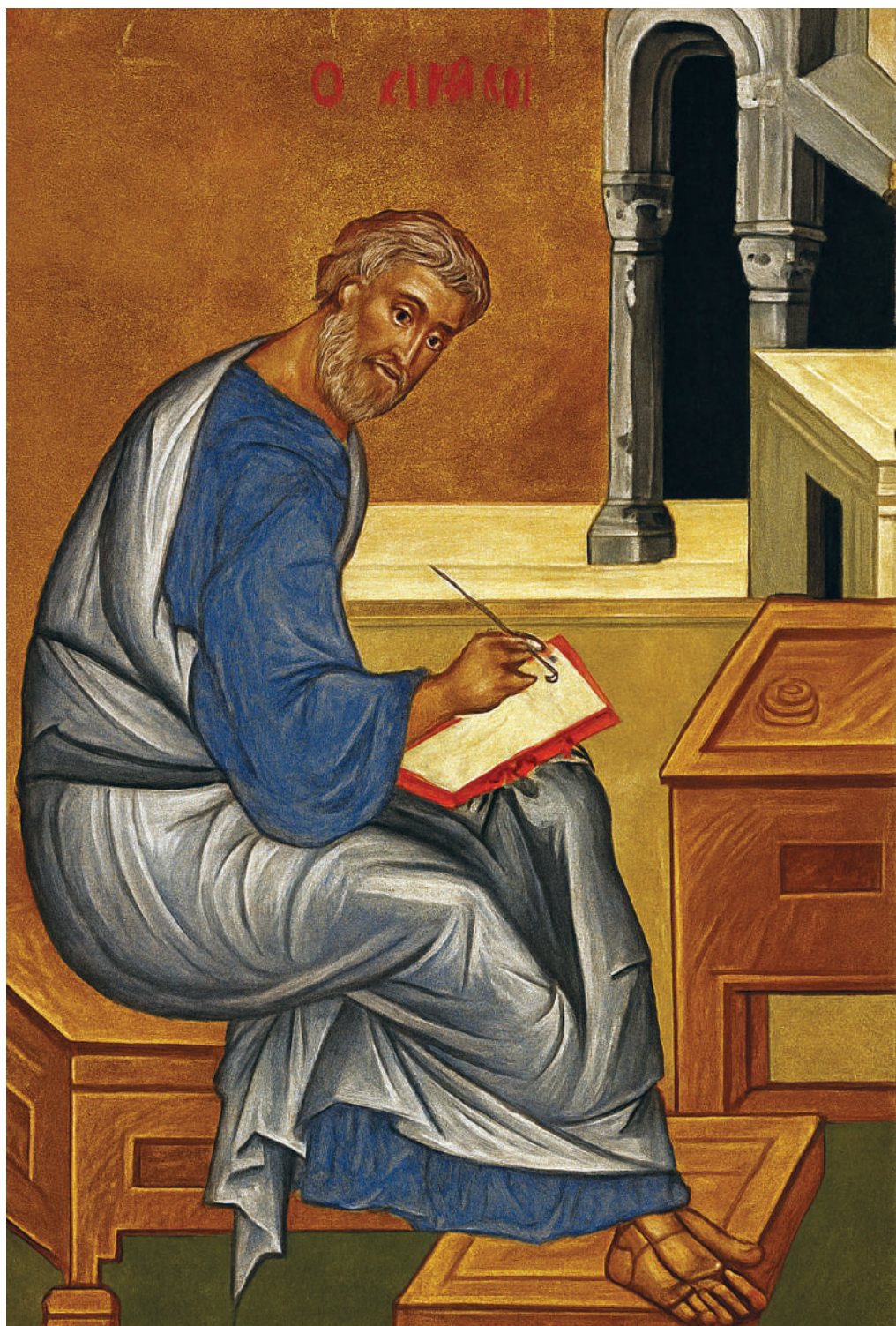

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

*Многи цареви од његова рода чинише силна дела,
Но Господин мој превазиђе све*

(Данило II, Живої краља Милушина)

Свети апостол и јеванђелиста Матхеј

ПОЛИВАЛЕНТНОСТ ЖАНРА ЖИТИЈА

Говорећи о средњовековној књижевности, истовремено говоримо и о апологији написане речи, што се може објаснити на следећи начин: по хришћанском учењу ауторитет и путеводитељ онима који Њему теже, јесте сам Исус Христос. Што се речи о Њему и речи Његових тиче, оне нису различите од Њега самог, већ говорећи о *Јеванђељу* (или читајући из Јеванђеља речи Божије) истовремено говоримо о самом Сину Божијем. Између Њега и Његовог учења не постоји дистанца (различитост). *Јеванђеље* као књига, као писано оваплоћење божанског, у литургији има симболику присуства самог Исуса Христа. Зато, када се у центар храма износи Јеванђеље или из њега чита, сви у цркви, и они болесни и они кљасти, устају и благим наклоном главе исказују почаст артефакту божанског на овоме свету.

Указивање на елементе оваквог карактера не представља искорак из поетолошких оквира, јер се без познавања хришћанског учења не може на прави начин разумети средњовековна књижевност. Осим тога, као што Радмила Маринковић каже: „Свето писмо [се] појављује као фактор организације текста”.¹ Када

---

¹ Маринковић, Радмила (1997), Улога Светог писма у организовању српског средњовековног текста, *Српска књижевност и Свето писмо*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 11.

једноставном, јасном и истинитом, али и мистичком поимању Речи, *суiproйсшавимо* теорију књижевности, опет у вези са писаном заоставштином епохе средњега века, нужно је проблематизовати питање жанра. Ауторка најзначајнијег рада у српској медијевистици на ову тему јесте Ирена Шпадијер која је у раду „Проблем жанра у средњовјековној књижевности”,² износиће резултате свога истраживања, узела у обзир бројна релевантна теоријска разматрања у датом историјском тренутку.³

Мој циљ није тако свеобухватно сагледавање поетике жанрова у оквиру епохе, већ је фокус на најпрогресивнијем медијевистичком жанру – житију. Идеалан правац за преиспитивање ове теме такође се налази у поменутом истраживању Ирене Шпадијер, где ауторка симболички указујући да је свака подела нужно зло, закључује како теорија књижевних жанрова треба да „себи тражи пут између Сциле номиналистичке скепсе која класификацију допушта само апостериори и Харибде повлачења у безвремене типологије”.⁴

Већ прва препрека у дефинисању жанра успоставља везу са ововременом одликом – флуидношћу жанрова. Разматрање ове теме у оквирима старе српске књижевности подразумева свест о крхкости граница између текстова епохе који данас имају предзнак књижевног текста, и онога што припада корпусу спомени-

² Шпадијер, Ирена (1996), Проблем жанра у средњовијековној књижевности, *Књижевна историја*, 100, 365–373.

³ У свом раду Ирена Шпадијер је указала на развој теоријске мисли на ову тему и у том контексту истакла рад Димитрија Сергејевича Лихачова, Ханса Роберта Јауса, Рикарда Пикја, Красимира Станчева, Људмиле Бојеве, Роланда Мартија, Нормана Ингама, Валентине Измирлијеве.

⁴ Исто, 373.

ка културе, а превасходно је правног, политичког или приватног карактера. Зар то није оно што, у својој не-обузданој игри и непрестаном пропитивању већ успостављеног, чини постмодерни роман?!

Проблематизујући сепарацију текстуалног израза у средњем веку на књижевне и некњижевне, Јован Деретић сматра да је књижевност у средњем веку заправо имплицитна уметност речи, често остварена без икакве књижевне амбиције:

Њу треба тражити у свим врстама писмености, у сваком рукопису, у сваком писаном споменику, без обзира на то каква му је била намена. Стара српска књижевност може се дефинисати као некњижевност писана на књижевни начин.⁵

Сваки сачувани запис ове епохе могао би бити релевантна парадигма анализе стила писаног израза. У нашој науци постоји значајан број радова који се баве средњовековним артефактима административно-правног карактера (попут повеља⁶ и типика), али и оних историографског карактера (летописа и родослова), као књижевним текстом. Неки од поменутих споменика

---

⁵ Деретић, Јован (2000), *Ешиде из сшаре српске књижевности*, Нови Сад: Светови, 38.

⁶ „Повеља се као документ правног карактера одликовала и неким посебним књижевним елементима, нарочито у свом уводном делу [...] Аутобиографска казивања издавача повеље, најчешће владара, могла су да буду саопштена у виду изванредних поетских слика, као на пример у повељи Стефана Лазаревића манастиру Хиландару из 1404/05. Међутим, за стару српску књижевност важније су аренге. Аренга је увод повеље нимало правног садржаја, већ посебан књижевни жанр, у коме долази до изражаја духовна, идеолошка мотивација (и само утолико правна заснованост) повеље обликована у чисто књижевном духу” – Богдановић, Димитрије (1980), *Историја сшаре српске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 75.

културе српског средњег века садрже у себи и наративне пасаже који долазе из другог жанра – пример *Хиландарскої* (Студеничког⁷) *шииика* чији је аутор Свети Сава, који између осталог садржи и опис живота Светог Симеона. Идентичан случај као у примеру Житија Светога Саве, проналазимо и у *Лешојису ѿоја Дукљанина*, где је житије инкорпорирано у текст који је писан преваходно с хроничарским циљем: тридесет шесто поглавље садржи интерполирано житије кнеза Владимира.⁸

Прозирност граница између прозног и поетског израза у књижевности средњег века јасно повезује актуелни тренутак са средњим веком, с тим што би се у вези са савременом књижевношћу то прецизније могло одредити као одсуство свих ограничења. На основу свега наведеног, о житију се може преваходно говорити као о мултижанровској књижевној форми.

„Житије је по своме саставу чак сложена врста, која може обухватити похвале, посланице, родослове, летописе, плачеве, беседе и друге жанрове”.⁹ Дакле, када је реч о старој српској књижевности, раздвајање прозног и поетског израза могуће је само у условном смислу.¹⁰ У предговору *Анџолоџији сѿаре срѿске књижев-*

⁷ О литератури посвећеној овој теми и самој генези писања *Житија Светої Симеона* као дела Хиландарског (Студеничког) типика, види: Ракићевић, Тихон (2017), Настанак завршног дела Савиног *Житија Светої Симеона* у светлости хиландарског рукописа 387, *Хиландарски зборник*, 14, 7–18.

⁸ „Ово поглавље издваја се од осталих по драматичности предмета, племенитости инспирације, развијенијој и брижљивој обради [...] и по бољем језику и могло би се звати *Житије св. Владимира*” – Ређеп, Јелка (2008), *Сѿара срѿска биографија*, Нови Сад: Прометеј, 312.

⁹ Трифуновић, Ђорђе (1974), *Азбучник срѿских средњовековних књижевних ѿојмова*, Београд: Вук Караџић, 73.

¹⁰ „Ни проза ни поезија нису у средњем веку чисти родови, мада нека свест о њиховој разлици постоји, наслеђена још од антике [...] У средњем веку

ности, Зорица Витић наводи: „Савременом читаоцу српска црквена поезија најчешће изгледа као оплемењена и донекле ритмизована проза”.¹¹

ЖИТИЈЕ ИЛИ БИОГРАФИЈА

У нашој научној јавности постоје опречни ставови када је реч о дефинисању животописа српских средњовековних владара и црквених поглавара. У вези с тим Радмила Маринковић наводи:

Српска књижевноисторијска наука имала је разлога да житија српских светаца, владара и црквених великодостојника назове старим српским биографијама [...] Опште и устаљено схватање о овом процесу исказано је речима ауторитативног књижевног историчара Павла Поповића: „Све биографије показују тенденцију да се од списа чисто хагиографског карактера којим су почеле, све више развијају у списе који имају карактер једне световне хронике.”¹²

постоји тенденција брисања граница између прозног и поетског облика говора, а уз то – измешаност израза, термилошка неиздиференцираност [...] Само се условно неки жанрови старе књижевности могу данас сврстати у прозне, други у песничке, док цела једна група остаје мешовита, па се по једним својим одликама може сматрати прозом, а по другим мора убројати у песништво” – Богдановић, Димитрије (1980), *Историја старије српске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 69–70.

¹¹ Витић, Зорица (2003), *Антологија старије српске поезије*, Београд: Народна књига, 8.

¹² Маринковић, Радмила (1997), Улога Светог писма у организовању српског средњовековног екста, *Српска књижевност и Светио писмо*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 24.

Већ у следећој реченици, доводећи у питање акценат на тако једностраном одређењу српске варијанте књижевности житијног карактера, Радмила Маринковић указује да овај жанр на нашим просторима није ни почео да се развија као хагиографија, већ је само попримио неке њене формалне облике (али облике и унутрашњег и спољашњег карактера). Не пренебрегавајући тежњу средњовековног аутора за уопштавањем и секундарну функцију фактографског, тврди да се биографија од хагиографије од самог почетка „разликовала тиме што јој је циљ био да створи идеализовану историју свога доба”.¹³

Јелка Ређеп, у уводном делу своје монографије *Старе српске биографије*, наводи да је житије један од основних прозних жанрова у средњовековној књижевности и, стављајући под наводнике изразе и биографија и хагиографија, указује да они нису изворни, већ да је изворни назив житије.¹⁴ Термин биографија користи, како сама наводи, вођена ауторитетом Димитрија Богдановића: „Теоретичари указују на један тип житија који је у српској традицији добио одлике које не налазимо у другим словенским књижевностима средњег века, на 'биографије'”.¹⁵ Овакво навођење Јелка Ређеп заснива на Богдановићевом исказу из предговора Лихачовљевој *Поешици старе руске књижевности* који гласи:

Уза све то треба открити и неке сопствене одлике, оне елементе који су се развили на нашем тлу и дали

¹³ Исто.

¹⁴ Ређеп, Јелка (2008), *Стара српска биографија*, Нови Сад: Прометеј, 5.

¹⁵ Исто, 6.

свој допринос културном фонду читавог простора. Нема, на пример, никакве сумње да је један тип житија у српској традицији добио неке специфичне одлике које се неће јавити у другим словенским књижевностима („биографије”) и то је стварни допринос нашег народа књижевној култури средњег века [при овом наводу Богдановић се позива на рад Станислава Хафнера].¹⁶

Прецизности ради, треба цитирати и овај Богдановићев навод из предговора Теодосијевим житијима објављеним петнаест година касније:

Предуго се у историји српске књижевности тврдило да српски животописи средњег века нису хагиографија, да они не припадају хагиографском жанру, да то нису житија. Полазна тачка ових тврдњи је управо утисак који старе српске ‘биографије’ (како су се наша житија стала називати од шездесетих година XIX века) остављају својим ‘историзмом’. С друге стране, криво је за то и недовољно познавање изворне византијске хагиографије [...] Нема разлога ни наша стара житија изузимати из хагиографског жанра и убрајати их у ‘биографске’ као историографски жанр. У крајњој линији, и хагиографија је једна врста историографије; она и хоће да буде и

---

¹⁶ Богдановић, Димитрије (1972), Предговор, *Поешика старије руске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 18. Употреба термина биографија, када је реч о српском средњовековном житију, има свој континуитет до данашњих дана – нпр. наслов магистарске тезе Наташе Половине гласи: *Тойос цушовања у српским биографијама*.

историографија, у којој су реална збивања осмишљена неким дубљим духовним значењима.¹⁷

На основу изложеног, ова жанровска полемика би се могла закључити тврдњом да не постоје релевантни књижевнотеоријски разлози на основу којих би се житија владара у старој српској књижевности могла дефинисати као биографија. Осим тога, ова два начина писаног израза имају своје различито утемељење – перцептивни аспект термина биографија садржи фон фактографског и историјског, док је хагиографији историјско само интерпретативни оквир. Циљ хагиографа јесте да опише консеквентни пут обожења свог житијног јунака. Референцијална категорија житијног је пут ка есхатону, и без значаја су сви факти земаљског карактера који нису у служби примарног акцента житијног текста.

Осим тога, димензију чињенице да стара српска житијна књижевност превасходно садржи описе живота чланова владарске породице Немањића не треба тумачити дискурсом моћи, из чега би могла произаћи свесна и циљана намера аутора да, у оквиру пожељних активности усмерених ка владару, напишу и његов животопис (или његовог значајног претка). Немањићи су узрасли у карактере достојне хагиографије не као владари већ као светитељи, иманентна томе јесте и чињеница да житијни текст није примарни

---

¹⁷ Богдановић, Димитрије (1988): у Теодосије, *Житија*, Београд: Просвета / Српска књижевна задруга, 27–28.

историјски извор, већ су текстови овакве врсте обележени метафизичким историзмом.¹⁸

Житије је стога нужна допуна и продужење Библије. Светац је доказ да се може живети и умрети хришћански, а уједно илустрација каквим духовним снагама и добрима располаже човек који је себе потпуно подвргао закону Христове вере. Житије саопштава одлике и врлине једне личности.

Уколико је то сасвим одређена историјска личност, житије свој садржај гради на подацима историје или легенде о тој личности [...] Уколико није у питању историјска личност, житије даје карактеристику једног типа светости. И у једном и у другом случају оно је хагиолошки усмерено.¹⁹

На основу свега наведеног може се рећи да централни предмет интересовања – житије – не може бити идентификовано као биографија, али треба рећи и то да је функционалан пандан термину житије термин хагиографија. Житије или хагиографија у науци о књижевности сматра се најзаступљенијим прозним средњовековним жанром, а историјат настанка ове књижевне врсте указује да су хагиографије заправо литерарни континуитет мариријума, записа о страда-

---

¹⁸ Богдановић, Димитрије (1980), *Историја старе српске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 72. Томе у прилог иде и чињеница да су сви владари династије Немањића, од Стефана Немање до Уроша V, свеци, осим краља Радослава, краља Уроша I и цара Душана.

¹⁹ Богдановић, Димитрије (1988), у Теодосије, *Житија*, Београд: Просвета / Српска књижевна задруга, 21.

њу првих хришћанских мученика, краћег или дужег формата.²⁰

Писани израз средњег века телеолошког је карактера, па тако о тексту можемо говорити као јасно устројеној структури. „Она означава организовану целину, сачињену од елемената који се узајамно допуњују, међу којима сваки елемент понаособ зависи од осталих елемената и не може да постоји онакав какав јесте уколико није у кореспонденцији са осталим елементима”.²¹

Овакво структуралистичко сагледавање средњовековног текста упућује на кључну опозицију између становишта традиционалне филологије по којој се текстови на одређени начин дефинисани морају уклапати у стриктна правила и јасно реферисати на одређени скуп формалних особина и прописану тематику, на једној, и структуралистичке поетике која инсистира на кључним (суштинским) структуралним елементима,²² на другој страни.

---

²⁰ Овакав исказ произлази из навода Димитрија Богдановића који каже: „У словенском преводу то је, заправо, жанр 'мученија': кратки, најнужнији подаци о пореклу мученика или неким околностима његовог живота пре мучеништва брзо уступају место сажетој причи о његовом хватању, мучењу, понудама да се одрекне своје вере и храбром држању, којим се сведочи трајна вредност хришћанског убеђења у победу Христа над смрћу и сваким болом” – Исто, 70–71.

²¹ Костић Тмушић, Александра (2018), *Поетски елементи у српској хаиографској књижевности*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 23–24.

²² Види: Јаус, Ханс Роберт (1978), *Естетика рецеиције*, Београд: Нолит, 126–127.

ЖИТИЈЕ И ХРИШЋАНСКА МИСАО

Произашла из вере у Свету Тројицу, житијна књижевност ове епохе превасходно је артефакт хришћанске културе. На то указују сва ововремена издања старе српске књижевности. Наиме, од 1970. године све публикације овакве природе поткрепљене су адекватним референцама које указују на то да ли одређени сегменти текста јесу директан цитат, парафраза или алузија на Свето писмо. У вези с тим треба рећи да се у нашој савременој медијевистици константно указивало на улогу хришћанског интертекста у старој српској књижевности, а свест о томе исказана је у радовима свих наших медијевиста.²³

Димитрије Богдановић на ту тему каже:

На лексичком фонду библијских текстова развијао се, даље, читав средњовековни фонд речи у српској књижевности. Осим тога, а то је још важније, у Библији су практично садржане све основне норме духовног стварања у средњем веку; сви поетски закони средњег века налазе се у овом или оном виду већ у Светом писму, а и ту је њихов идеолошки поетски корен.²⁴

²³ Види и: Јухас Георгиевска, Љиљана (1997), Библијске паралеле у функцији грађења јунака у Доментијановом Животу Светога Саве, *Српска књижевности и Свето писмо*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 51–60; Георгиева Гагова, Нина (1997), Свето писмо у житијима српских владара, *Књижевна историја*, 29/101, 39–50; Шпадијер, Ирена (1997), Библијска места у *Житију светој Пејтра Коришкој*, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 251–256; Милојевић, Снежана (2019), Чудо господарења над природом у српској житијној књижевности, *Наслеђе*, 42, 157–170 и итд.

²⁴ Богдановић, Димитрије (1997), *Студије из српске средњовековне књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 21.

О учесталости и форми цитирања Светог писма своје истраживање објавили су Станоје Станојевић и Душан Глумац још 1932. године. Радмила Маринковић је у свом раду²⁵ указала на три начина ослањања средњовековног текста на наводе из *Свештої писма*²⁶, а сабрана дела средњовековне књижевности у двадесет и четири књиге²⁷ садрже прецизне податке о прожимању средњовековног текста Библијом. Ради успостављања комуникације са временом садашњим, без намере за удаљавањем од хришћанског учења, тј. поимања света и живота човека у средњем веку, биће коришћен термин интертекстуалност.²⁸

У вези са међутекстовном комуникацијом²⁹ значајно је указати на речи Мирољуба Јоковића:

Цитатност и интертекстуалност, као два важна проблема књижевности, могу бити уочени у било којој књижевној формацији [...] Текст је творевина која

---

²⁵ Маринковић, Радмила (1997), Улога Светог писма у организовању српског средњовековног текста, *Српска књижевности и Свешто писмо*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 5–12.

²⁶ О томе више види: Милојевић, Снежана (2020), *Од премуђрих чула – стиудије о старој српској књижевности*, Ниш: Нишки културни центар, 54–56.

²⁷ У издању Просвете и Српске књижене задруге.

²⁸ Користећи се терминологијом савремених књижевних теорија, желим да укажем да се у оквиру интертекстуалних односа средњовековног текста и Светог писма могу вршити истраживања и на фону реконтекстуализације основног текста, као и указивати на функцију интертекста у новом наративном окружењу, што свакако представља виши ниво истраживања међутекстовних корелација.

²⁹ Иако свест о међутекстуалној корелацији одувек постоји, званично ју је дефинисала Јулија Кристева тврдећи да је сваки текст мозаик цитата, да он у себе апсорбује већ постојеће текстове и трансформише их према замисли аутора – Кристева, Јулија (1969), *Semiotike: Recherches pour une semanalyse*, Paris, 146.

је једном за свагда фиксирана и у систему знакова, он се налази у интерактивном односу, а то значи да може утицати и на друге текстове или од других текстова позајмљивати одређена својства [...] Када је реч о текстовима културе хришћанског света, вероватно да се ниједном тексту није придавала таква семиолошка активност у смислу цитатности и интертекстуалности, таква моделативна способност као што је то случај са Светим писмом.³⁰

Као темељне референце оваквог типа, везане за средњовековни текст, Јован Деретић истиче *Псалтир* и *Јеванђеље*.³¹ Његов став је ослоњен на Богдановићев, који наведене богослужбене списе сматра преобладајућим из разлога што се у црквама слушају свакодневно, а у манастирима свакочасовно – тако да природно срастају са умним и вербалним активностима аутора ове епохе.³²

За разумевање књижевности ове епохе, важни су и писани трагови патристичке књижевности, литературе настале као резултата богоугодних активности и метафизичких искустава светих отаца. Важност оваквих текстуалних трагова је у томе што они садрже сву комплексност сагласја између стварносног и метафизичког искуства живота у тежњи за приближавањем Савршенству:

---

³⁰ Локовић, Мирољуб (1997), Митски модел наше заједничке несреће, *Српска књижевност и Свето писмо*, Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане, 515.

³¹ Деретић, Јован (2000), *Ешиде из старе српске књижевности*, Нови Сад: Светови, 38.

³² Богдановић, Димитрије (1997), *Студије из српске средњовековне књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 19–20.

Ауторитет светих отаца не базира се само на њиховом теоријском знању, већ пре свега на њиховом животу који мора да представља живо сведочанство хришћанских истина. Када се свети оци узимају као ауторитети у хришћанству, они се не сматрају мудрацима и мислиоцима, већ пре свега сведоцима хришћанства. Свакако да се у обзир узима њихово теоријско учење, али се пре свега специфичност њиховог ауторитета појављује управо у томе колико су они сведоци вере, односно, колико се кроз њих пројављује Свети Дух.³³

Као интертекстуалне изворе у *Житију Светиої Симеона* чији је аутор Свети Сава (житију које се сматра текстом који успоставља књижевност српског средњег века³⁴), Маја Анђелковић осим Светог писма, светоотачких и богослужбених, наводи и правне текстове.³⁵ На основу свега тога стижемо до још неколико сродности између актуелног тренутка и медијистичког израза. У оба случаја се сродност читава у поимању културе – све може бити артефакт културе и све је потенцијално средство за разумевање епохе и њених духовних оквира. У текстуалном смислу – све

³³ Ристић Горгиев, Слађана (2007), *Λογος и бесмртиност*, Ниш: Центар за црквене студије, 115.

³⁴ Осим тога: „Студеничким типиком и њему припадајућем Житију Св. Симеона, Св. Сава је успоставио основе српске канонско-правне и хеортолошко-химнографске литературе” – Анђелковић, Маја (2018), Студенички типик Светога Саве, *Студенички типик*, Манастир Студеница, 13.

³⁵ Анђелковић је у свом раду истражила и начине на које је интертекст инкорпориран у прво српско житије и у вези с тим наводи четири начина: цитат, парафраза, паралела и алузија, сматрајући паралелу, о којој други аутори нису говорили, путоказом ка праћењу тематско-сужејних слојева житија – Анђелковић, Маја (2019), Савино *Житије Светиої Симеона* и интертекстуалност, *Црквене студије*, 16/1, 339–340.